

Kossuth és Komárom

Komárom városa földrajzi fekvésénél fogva tevékenyen kapcsolódott az ország politikai, közigazgatási és hadászati vérkeringésébe. A Bécs és Buda között közlekedő gőzhajó Komáromban is kikötött, így Komáromnak közvetlen kapcsolata volt a két fővárossal. Például az 1848. március 13-i bécsi forradalomról Komáromban már délután suttogtak, míg Pest–Budára csak a késő esti órákban érkezett meg ennek a rendkívüli eseménynek a híre.

A forradalmi változások így csakhamar éreztették hatásukat. Erről tanúskodik a városi magisztrátus március 19-i jegyzőkönyve, mely a forradalom vezéreinek díszpolgárságáról szól: „743 2 B... Mely szerint Kossuth Lajost, Deák Ferencet, Klauzál Gábort... honunk java és az alkotmányos szabadság terjesztése, úgy városunk érdekei pártolása körül szereztek, őket a közgyűlés díszpolgárainak kinevezte.”¹

1848. szeptember 17-e Komárom történetének egyik legszomorúbb napja volt, amikor a város majd kétharmada a lángok martaléka lett. Tóth Lőrinc (Jókai unokatestvére), mint Komárom követe, az országgyűlésen beszédet mondott a város megsegítése érdekében. A kért 300 000 forintos, kamatmentes kölcsönt az országgyűlés megszavazta, s Kossuthnak, mint pénzügyminiszternek döntő szava volt e kérdésben. De Tóth Lőrinc további szereplése sem kerülhette el figyelmét. Komárom követe (akit Haynau 1849-ben halálra ítélt) hadászati kérdésfelvetéssel folytatta felszólalását: „Komárom várát illetőleg van még némely mondanivalóm. E várnak roppant fontosságát ismerik önök... s e várban most is Mertz a parancsnok... A hely színéről jövök uraim! A miniszterelnök urat... megkérdezném, vajon a mostani rendelkezése mellett jótáll-e arról, hogy a komáromi vár nemzeti keretben maradjon? Mert ha a minisztérium e részben kellő gyorsasággal és eréllyel nem intézkedik, a háznak kell intézkednie. Komárom várának nem szabad elvesznie, ez maga képes a nemzeti szabadságot szükség esetében biztosítani.”²

Tóth Lőrinc jóslata szinte szó szerint vált valóra 1849 őszén, amikor Világos után Komárom várfokán még hetekig nemzeti zászló lengett. Joggal mondotta Kossuth Görgeynek, az aradi várban, az utolsó minisztertanácson, 1849. augusztus 11-én, hogy még nincs minden elveszve, mert „Komárom még áll!”

Jókait, aki 1848 őszén Kossuth környezetéhez tartozott, a forradalom vezére Komáromba küldi üzenettel, Majthényi várparancsnokhoz. A küldetésnek Jókai szeptember végén tett eleget. Megbízatásáról, élményeiről a következőkben számol be: „...alkalmam volt Majthényivel személyesen találkozni. Kossuth küldött hozzá azzal az üzenettel, hogy küldjön haladéktalanul gyakorlott tüzéreket az Ausztriába betörő magyar sereghöz.

Soha nem felejttem el azt a képet, mely akkor elélem tárult. Szülővárosomat láttam – háromnegyedrészen leégve; a város tornyai mind tető nélkül... A dobogóhid is le volt égve s a hajóhid a szőnyi csillagháztól (Csillagvár, Sz. Z.) egyenesen a várhoz vezetett. És én nekem nem lehetett a rommá dőlt szülővárosomba bemennem... Sietnem kellett, minden óranegyed drága volt. Egyenesen a várba siettem, felkerestem a várparancsnokot: átadtam neki Kossuth levelét. Olyan közel vitte a szeméhez, amennyire az orra engedé. Soha sem láttam Majthényiéénál nagyobb orrot... Azt mondta a várparancsnok, hogy csak forduljak meg a sarkamon és menjek vissza, ahonnan jöttem: tüzért nem ad kölcsön, az egész várórságban ezek az egyedüli katonák, a többi ujoncz, nemzetőr... Én tehát elmehettem egyetlen pattantyús nélkül.”³

Kossuth 1848. október 16-án elrendeli Bécs irányába, a forradalmárok –felmentésére a támadást. Hogy nagyobb nyomatékot adjon intézkedésének, maga is Pozsonyba tette át működését. Október 18-án hajóval indult Pestről. Útközben a hajó kikötött Komáromban, és a Honvédelmi Bizottmány elnöke megtekintette a nevezetes várerődöt. Kossuth komáromi tartózkodását Szinnyi főhadnagy naplója így örökíti meg: „Reggeli 9 órától vártam Kossuthot nagy türelemmel... Végre Kossuth ágyúdurrogások közt fél 2-re megérkezett; a kiállított hon-

¹ 1848. március 15-nek hatása Komáromban. Komáromi Lapok, 1902/40.

² Közlöny, 1848/106.

³ *Jókai Mór: Az én életem regénye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. Bp., 1912. 65–66. old.*

védeket és nemzetőröket sorba nézte s mindenütt rövid, de nyomós beszédet tartott; én csak a szabolcsiak előtt hallottam, midőn menet közben kezét rázva mondá: »Bízhatom-e önök karjaiban?« Kossuth megjelenése és a tőle hallott pár szó szinte felvillanyozott. Vele és kíséretével én is a várba mentem és mindig a sarkába voltam. Kossuth öltözete: nemzetőri egyenruha, gömbölyű fekete kalap, hosszú fekete tollal és katonaköpeny.

...Október 20. Értesültem, hogy Kossuth reggel elutazik Komáromból, siettem le a Dunához, hol láttam vagy 5 gőzöst és 4 uszályhajót; ezeken jöttek az esztergomi és budapesti nemzetőrök, megrakodván még a pesti csatárokkal és Esztergom megyei, tatai nemzetőrökkel, szabolcsi és Turszky-honvédekkel, úgy indultak felfelé. Kossuth csak 1-re nagy ágyúdurrogás közt jött a partra és a »Mészáros« gőzhajón utazott felfelé... Thaly Zsigmond szerint Kossuth hétezer főnyi csapatot vitt magával Komáromból és 24 ágyút.⁴

Kossuth Lajosnak ezen komáromi útja valójában a hadsereg megszervezése és felszerelése jegyében történt. Ideérkezése napján az alábbi levelet küldte a fővárosba, a Honvédelmi Bizottmányhoz:

„Komárom, 1848. okt. 19., este.

Komárom jó karban van – B. Majthényi István várparancsnokot tábornoknak szólítottam. Kérem ezt egy diplomával verificalni.

A váci zászlóalj igen készületlen – a Komáromban lévő 18-ik dettó – bár fegyvere gyönyörű van. Ezen két zászlóalj tehát most még itt marad, csak 4 compániát [századot] (600) embert viszek közülük, de úgy rendeltem, hogy gyakorlásra, öltöztetésre minden gondot fordítsanak, s a másik 4 compánia is néhány nap múlva utánam jöjjön.

E helyett Komáromból következő jó fegyveres erőt viszek:

Pesti csatárok	200
Unghiai	180 Butler őrm.
Szabolcsiak	160
Komáromi önkéntesek	330
Thurszky-honvédek	340 Eszterházy
	1210

ehez jó

4 compánia honvéd a 18-ik zászlóaljból	600
Buda Pesti nemzetőrök	554 (Karácsonyi)

A Komáromban lévő esztergomiakat újjakkal váltottam fel, s viszek magammal 1252 (Maurovics) (e közt 352 puskás a többi kaszás)

Komáromi megyei nemzetőrök:

puskás1	200
dárdás1	800 (Csuzy)
	Összesen: 6616

Komáromig inclusive [beleértve]

azt hiszem felmegyek 15 000 emberre.

Kéréseim a következők:

1. a pénz, melly iránt már írtam,
2. 1500 igen jó kaszát holnap Komáromba kérek küldeni Csuzy őrnagynak.
3. Legalább 200 000 kapslis töltést. És vagy 20 000 rezervokapslit – ennek felét, vadász kapslikat – ezt Győrbe kérem, de azonnal s amennyire mind készen nem volna egyszerre, legalább egy részét.
 - A pesti csatároknak egy tisztje sincs. Nevezni fogok, Zolcsákot kapitánynak.
 - Komáromban némelly promotiok [előléptetések] szükségesek. Holnap tesztek irántuk jelentést.

Kossuth Lajos

⁴ Szinyei József: Komárom 1848/49-ben. (Naplójegyzet) Bp., Aigner Lajos 1887. 33–34. old.

A komáromi piactér (ma Klapka tér) 1848-ban. Jobbra a Damcsa-ház, az akkori Térparancsnokság látható, ahol november 6-án Kossuth megszállt.

[Kívül] A töltésekből 36 000 kapslis töltés ne Győrbe, hanem Komáromba szállítandó a kaszákkal együtt Czuzy őrnagy kezeihez.”⁵

Kossuth ezen toborzó útja során az előző napot Esztergomban töltötte. Erről a napjáról a következő feljegyzés tanúskodik: „Kossuth, a nemzetörök s az egybegyűlt nép örömrivalgása mellett, fáklyafénynél szállott ki a hajóból s a hajóállomásról a Fürdő-szállóba ment. Alig ért be a szállóba, égi háború tört ki, s ekkor rögtönözte a nép a Kossuth-nótának ezt a szövegét: »Esik eső karikára...« ...Másnap, október 19-én reggel 9 órakor tovább folytatta útját Komárom felé...”⁶

Jókai – a komáromi fiú – a toborzás során kísérője volt Kossuthnak. A nemzet vezérének történelmi küldetéséről a következőket írja: „...Sok nagy időt megértem azóta, úgymond, de ehhez hasonló napokat nem ismételt meg a történelem soha. Láttam azt a szellemóriást, aki a népet felköltötte halálos álmából, hallottam szavait, amik hősokeket teremtettek a békés polgárokból; hadsorok nőttek a földből elő; napok alatt százezer férfit állt fegyverben, zászló alatt a haza védelmére, halálra elszánva.”⁷

Kossuth 1848. október 28-án, mintegy 14 ezer főnyi sereggel vonult be a Pozsony melletti táborba. Addigra azonban megérkezett Bécs alá a prágai forradalom leverője Windischgrätz, és egyesült Jellaich csapataival. Az osztrákok így jelentős erőfölénybe kerültek Bécs körül. A magyar seregek – hosszas huzavona után – október 30-án támadásra lendültek, azonban a túlerővel szemben Schwechatnál – vereséget szenvedtek.⁸

A schwechati vereség nyilvánvalóvá tette, hogy a magyarságnak hosszú önvédelmi harcra kell felkészülnie. A bécsi forradalom, mint a magyar ügy egyetlen szövetségese elbukott. A

⁵ Országos Levéltár–Országos Honvédelmi Bizottmány 1342/1848. Vö.: *Kossuth Lajos*: Fel mindnyájan a hon védelmére. Művelt Nép Kiadó 1951. 80. old.

⁶ *Borovszky Samu*: Esztergom vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Bp., 1910. 403. old.

⁷ *Szabó László*: Jókai élete és művei. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata 1904. 117. old.

⁸ *Spira György*: A magyar forradalom 1848/49-ben. Gondolat Kiadó. Bp., 1959. 302. old.

bécsi diákok azonban átvágták magukat az ostromgyűrűn, és a magyar honvédsereg mellett megalakították a „bécsi légiót”. Velük jött a legendáshírű lengyel szabadságharcos Bem tábornok is, aki Pozsonyban ajánlotta fel kardját a magyar ügynek. Erről Kossuth, november 3-án, az alábbiakban számol be a Honvédelmi Bizottnak írt levelében: „Bem generális itt van. Szolgálatát ajánlja. Elfogadom. Tegnap – előtt este 6 órakor ment el Bécsből, akkor még az Aula [a bécsi egyetem ifjúsági légiója] tartotta magát, de Bécs további megtartásának reménye elenyészett. Bécs ir-
tőzatosat szenvedett.”⁹

Kossuth levonva a tanulságot az események menetéből, már Pozsonyban hozzálát az ország védelmi erejének fokozásához. 1848. november 4-én adja itt ki a magyar és német nyelvű felhívását. Ebben felszólítja a Dunántúl közigazgatási vezetőit, kormánybiztosait, az éllelmiszerek és takarmány-nemük azonnali felvásárlására. Egyúttal intézkedik – már számolva Windischgrätz támadásával –, hogy a felhalmozott készletet Komárom várába szállítsák.¹⁰

Kossuth Pozsonyból visszatérőben Pestre, ismét megállt Komáromban. A komáromi várban szolgált sógora, Meszlényi Jenő ezredes. Nyilván – a mindenkori kincstári optimizmus mellett – szüksége volt bizalmas és őszinte értesülésekre. Kossuth ezen második komáromi útjáról ismét a Szinnyi-napló tájékoztat bennünket: „November 6. A legnagyobb zavar közt írom e sorokat. Kossuth, több tiszttel kíséretében, kik testőrei voltak, felülről gőzösen megérkezett és sógorához, Meszlényihez szállott; vacsora után ugyanis Komáromy hirtelen betoppant és elkiáltja magát: szépen viselkedjünk, mert Kossuth ide jó szállásra, mire itt is termettek. Szobánkban három ágyat készítettünk testőreinek, az én ágyamban hált egy honvéd-örnagya (kék atillában), Kossuth titkárja. [Szinnyi főhadnagy ugyanis a Meszlényi vezette térparancsnokságon szolgált. Sz. Z.]

November 7. Délután ágyúörgés közt ment el Kossuth. Hallottam, hogy már vagy 500 darab marhát hajtottak a vár számára, Ó-Szőnybe, este 11 ácsot hozott a gőzös alulról, a vár számára, nemkülönbön számos ágyúöltényt, ezzel tehát védelmi állapotba teszik a várat. – Majthényi tábornok Kossuthal elment kis időre, a várparancsnokságot Meszlényi vette át.”¹¹

A történelmi pillanat nagyszerűségét csak fokozza, hogy Kossuth társaságában ott találjuk Bem tábornokot is. Bem-apó ezen komáromi látogatásáról ismét csak a Szinnyi-napló ír: „Kossuthal jött Bem tábornok is; midőn ketten a szobánkon keresztül mentek, figyelembe sem vettem a kis szürke embert, aki Kossuthtól azt kérdezte német nyelven: »Van-e sok ágyú Komáromban?« – »Akár az egész országot ellehetne velők látni« – felelé Kossuth. »Akkor nincs mitől tartani« – mondta Bem. Csak később tudtam meg kiletét Pál szolgálantól, ki még Bécsből ismerte a lengyel tábornokot. – Arról is értesültem, hogy Komárom várának erősítéséről és főszereléséről is értekezett Kossuth Bimmel, kinek tanácsait ideje volt már követni, és a várat védhető állapotba helyezni.”¹² Kossuth Komáromban felkínálta Bem tábornoknak a vár parancsnokságát, aki azonban ezt a gesztust a következő szavakkal hárította el magától: „Ha a vár bevehetetlen, az osztrákok úgy sem veszik be, ha pedig bevehető, akkor majd ő később is beveendi.”¹³

Amikor – a hadi helyzet kedvezőtlen alakulása következtében – a kormány és az országgyűlés elhagyta Pestet, és mindez közismertté vált Komáromban, Majthényi tábornok lemondott. Január 6-án haditanácsot hívott egybe, és letette a várparancsnokságot, mondván: „A kormány Debrecenbe, vagy mit tudom én, hová futott, talán Ázsiáig meg sem áll s engem itt hagytak; itt akarnak Komáromban fölládozni. Ha ma az ellenség megtámad bennünket, ki tudja, tarthatjuk-e magunkat csak nyolc napig.”¹⁴ A haditanács előbb megpróbálkozott a rábeszéléssel, de amikor Majthényi kitartott elhatározása mellett, a lemondást elfogadta. Komárom várának ideiglenes parancsnoka – mint rangidős tiszttel, aki majd Aradon végzi – Török Ignác mérnökkari ezredes lett. Még aznap Debrecenbe indult Komáromy István százados – mint futár –, a kormányt tájékoztatni a történetekről.

⁹ Országos Levéltár–Országos Honvédelmi Bizottnak 2297/1848. Vö.: *Kossuth Lajos*: i. m. 81. old.

¹⁰ Országos Széchényi Könyvtár – Kisnyomtatványtár 1848/49. 23. sz.

¹¹ *Szinnyi József*: i. m. 38. old.

¹² Uo.

¹³ *Balás György*: Bem-apó. Bp., 1934. 15. old.

¹⁴ *Vargyas Endre*: Magyar szabadságharc története 1848/49. (Második kiadás) Mehner Vilmos 1879. 543. old.

Török Ignác vitéz katona volt, de mérnök és nem hadvezér. A kormány mindezt értékelve, sietett kipróbált csapattiszteket állítani a komáromi vár élére. Együttal megindult a honvédsereg tavaszi ellentámadása, melynek egyik fő célja az ostromlott Komárom felmentése volt. Kossuth, hogy fokozza a várvédők ellenállását, titkosírással a következő tartalmú levelet küldte Komáromba: „Komárom város lakosainak! Komárom ne féljen, ha az egész osztrák sereg körülvenné is; sarkában leszünk győzhetetlen erővel, már is fut Vác felé, nem akar ütközni, nyomában vagyunk. Komáromnak mindenesetre feloldó sereget küldünk, azért tartsa magát...

Főhadiszállás Eger, március 30-án.

Kossuth Lajos elnök¹⁵

Kossuth egyszerre két tábornokot nevezett ki Komárom parancsnokává. Számolva azzal a nagyon is reális lehetőséggel, hogy valamelyik küldetése megghiúsul. Azonban úgy Lenkeynek – a 14. aradi vértanú –, mint Guyonnak sikerült átjutni az ostromgyűrűn, mindössze 10 nap különbséggel. Kossuth tisztában volt Komárom jelentőségével és vallotta, hogy „Komárom várának biztonsága végtére is legfőképpen a várparancsnok személyétől függ”. Ezért esett választása Guyonra – „kiben az ország kormányának tökéletes bizalma van, s körül azon meggyőződéssel van a kormány, hogy míg él, Komárom vára az ellenség kezébe nem kerül soha”.¹⁶ A Honvédelmi Bizottmány előtt ezt így jelentette ki: „Guyon hűségére bízom Komáromot.” – S amikor átadta neki a parancsnoki megbízatást ezeket mondta: „Az új haza legvitézesebb fogadott fiának.”¹⁷

1848. július 11-én hangzott el az országgyűlésben Kossuth történelmi megajánlási beszéde, melyben 200 ezer katonát és fedezetként 42 millió forintot kért. Az egyhangú határozat alapján adta ki Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. szeptember 19-én legfelsőbb rendeletét, az újonccsallítás tárgyában, melynek értelmében Komárom 298 honvéd kiállítására köteleztetett:

„9762 B. Komárom szab. kir. város közönségének.

... 1. Minden czélszerű módon igyekezzék 127 lélekre két újoncot számítva, összesen 298 honvédet minél előbb kiállítani. Szükség hát ezen számot a népesség arányához képest felosztani és az illetőknek azonnal kihirdetni.”¹⁸

Komárom városa azonban 70 újonccal túlteljesítette a reá kirótt kontingenst, amiért Kossuth Lajos kormányzó leiratban mondott köszönetet:

„Az ország kormányzója

7921 K.

Komárom város közönségének.

Az újonccsallításnak Komárom városbani eredményéről a város közönségétől folyó évi május 26-ról 268. szám alatt vett felterjesztése folytán felhívatva érzem magamat a veszélykörnyezett haza nevében köszönetet szavazni e város hű keblű lakosságának, mely a szeretett hazánkra súlyosbodott szorongatások és csapásokban oly bő mértékben részesülve, azokat magasztos elszántsággal viselte és a haza védői közé állított fiainak száma által a hazafiúi buzgalomban csüggedni nem tudását bebizonyítva, a haza méltánylása és tetteleg hálájára magát teljes mértékben érdemesítette.

Kelt Budapesten, 1849. június 12-én.

Az ország kormányzója, Kossuth Lajos¹⁹

Dr. Szénássy Zoltán

¹⁵ Jókay Károly: Komáromnak egy évi története. Alföldi Hírlap 1848/59.

¹⁶ Márkus László: Guyon Richárd. Bp., 1955. 90. old.

¹⁷ I. m.: 91. old.

¹⁸ Újonccsallítás az 1848/49. szabadságharcban. Komáromi Lapok 1901/44.

¹⁹ Uo.